

Dukay Nagy Ádám

Mélyről az álomig

Salgótarján belvárosa, negyedik emeleti panel. Bizonygathatnám, hogy *Kovács Bódor Sándor* független filmmel, fotográfussal ketten beszélgetünk, de nem volna teljesen igaz. Több tucat film, sok ezer fotó van mögötte és egész életéből, munkáiból folyamatosan ki-kiszól valaki. Intenek néhányan, na nem szomorkásan, csak úgy, ahogy mondjuk faluhelyeken szoktak még az idegennek is. A roletták leengedve, így jobban látni a lehalkított televízió képernyőjét – Hegedűs Morgan beszél csöndesen a róla készült portréfilmben (tíz éves fölvételek, halála előtt néhány hónappal) –, pilzeniket iszogattunk. Megvolt az elképzelésem, de most sem az igazi, így inkább csak kérdezek. Semmit nem kapott az élettől ajándékba és a kérdezés az ő műfaja is: komolyan veszi, tudom.

– *Az életrajzodban viszonylag későn jelenik meg, hogy a fotózással egyáltalán elkezdtél foglalkozni. Olyasmi utalás pedig, „hogy már gyerekkoromban, amikor az első gépemet megkaptam...” tulajdonképpen nincs is.*

– Igen, hát, nem volt fényképezőgépem, szegények voltunk, de, ha visszagondolok, én akkor nem is tudtam, milyen irányba induljak. Igazából ezt az ember nem mondja ki, még maga előtt sem – vagy maga előtt pláne nem –, de nekem tényleg még a gondolataim se tévedtek erre a területre. Arra emlékszem, hogy éreztem: egy kicsit másképpen látom a világot, mint a többiek, noha nem tudtam, hogy ez miből ered. Arra végképp nem gondoltam, hogy a művészet egyáltalán... Azt, hogy hajlamom lenne a dologra, adottságom lenne hozzá, soha nem is mertem megfogalmazni. Azt tudtam, hogy valami módon másképp kellene élnem az életem, mint ahogy éppen akkor éltem. Szakmunkásképző intézetbe jártam, az pedig sok mindenről szól, csak nem a művészetről – az irodalom tankönyv is hetedrangú volt –, tehát, hogy én bármiféle alkotómunkával kapcsolatba kerülök, ennek az esélye iszonyú kicsi volt.

Előzmény: Interjúk: Czinke Ferencsel. Réti Zoltánnal, Orosz Istvánnal, Mészáros Erzsébettel, Erdei Sándorral, Antal Andrásval. Csemenczy Zoltánnal, Cene gál Istvánnal, Gelencsér Jánossal (Palócföld 1999/3. szám), Paróczai Péterrel (Palócföld 2000/1. szám. Sorozatunkat folytatjuk (a szerk.).

– *Mikor volt az első tetten érhető pillanat? Amikor azt mondtad, hogy lépni kell?*

– Ez egy tartósabb állapot volt. Fiatal korában az ember sokat csavarog, és én is minden nap a város utcáin lógtam, mert egy ilyen suliban nem kellett sokat tanulni és egyszerűen minimális energiákkal tudtam haladni. Lehet, hogy ezért viszonylag hamar kezdtem el olyasmiket olvasni, amik nem feltétlenül családi indítatásból következtek, mert a szüleim nem olvastak olyan típusú regényeket, irodalmat... Én tizenhét éves koromban rendszeresen olvastam az *Élet és Irodalmat*, anélkül, hogy nekem bárki is mondta volna, hogy ez jó. Tehát senki nem volt, aki vezessen ebbe az irányba. Egyszerűen reggeliztünk a műhelyben és én az előző heti *ÉS*-t olvastam; tehát ez egy tanulási szakasznak nevezhető, mert nagyon más akartam lenni. Nem azért, mert lenéztem volna a munkásokat, hiszen én is egy voltam közülük, tehát ez furcsa is lett volna, de egyszerűen annyira más érdekelt, mint őket és ezt ilyen megnyilvánulásaimban lehetett tetten érni. Nagy elánnal rajzolgattam például, szerintem egyébként az átlagosnál gyengébb képességekkel. Ez azonban jó volt arra, hogy egy-egy rajz után elterveztem: másnap mit akarok megcsinálni és aztán semmihez nem tudtam kezdeni, mert teljesen nullán voltam. Akkor tapasztaltam először, hogy: „Ez ilyen dolog? Néha megy, néha nem?” Abszolút magamtól éreztem rá tehát ennek az ízére. A rajz aztán elmaradt, a sereg után azt hiszem véglegesen.

– *Az esetlen párhuzam – ahogyan Hegedűs Morgan fogalmazott az imént, hogy: „az egyik legfontosabb dolog a szabadság” – , hogy te valamiképpen már afelé mozdultál?*

– Figyelj, következő ez az életézés. Amikor az ember fizikai munkát végez egy gyárban – én mondjuk nagyon sokat hegesztettem abban az időben –, akkor arra gondoltam: oké, én most „rabszolga” vagyok, és muszáj csinálnom valamit, amit ugyanúgy szeretek, vagy nem szeretek, mint bármelyik munkatársam, kettőkor letelik, onnantól szabad vagyok és azt csinállok, amit akarok. Ezt naponta erősítettem magamban, ugyanakkor nem tudtam magam szabadnak érezni, mert ez a taposómalom iszonyatos lélekölés és hajnal negyed hatkor mindig arra gondoltam: vajon meddig kell ezt még csinálnom? Lesz-e olyan része az életemnek, hogy nem kell ezt a rettenetes élményt – amit a reggeli óracsörgés jelentett – újra és újra megélnem? Mert, amikor kijössz a gyárból, akkor még nem vagy szabad. Ez nem ilyen!

– *Érdekes, hogy ezt mondd, mert akkor még volt egy olyan értelmiségi réteg, amelyik mondjuk éppen gyárakba kényszerült és ők úgy emlékeznek erre, hogy amikor kijöttek az üzemből onnantól kezdve tiszta fejjel tudtak dolgozni.*

– Nem tudom. Én túl sokat csináltam, azt gondolom. Lehet, hogy kalandnak nem rossz a dolog. Én ebbe beleszülettem. Volt egy nagyon jó barátom, tizennyolc-tizenkilenc éves koromban és jellemző lesz, amit mondok. Kovács Endrének hívták, Budapestről érkezett, a Közgazdasági Egyetemen végzett és főelőadó volt ... Nemcsak azért volt ő intellektuel, mert egyetemet végzett, hanem, mert eleve benne volt abban az életformában. Mindenkit ismert, akik az ellenzéki mozgalomban részt vettek, tudott egy csomó olyan emberről, akiket demonstrációik miatt börtönbe csuktak, holott ő távol állt ettől, mégis a világot egészen más szemmel látta. Tudott mindent, hogy mit kell elolvasni, mi az, ami egyáltalán elérhető és érdekes... Nagyon sok mindent tőle tanultam meg, sokáig voltunk a barátok. Később el kellett innen mennie, mert rosszul érezte magát Salgótarjánban, tehát nem üldözték el a munkahelyéről, vagy hasonló, egyszerűen annyira nem jól érezte magát, annyira kilógott. Ez egy nagyon fontos kapcsolat volt az életemben. Neki írtam azt egyszer – sokáig leveleztünk –, hogy nagyon szeret-

ném kipróbálni magam: mire lennék képes, ha nem kellene dolgoznom? Tehát, ha mondjuk egy fél évet megfinanszírozna nekem valaki.

– *Fölvetted egy ösztöndíj lehetőségét...*

– Igen, igen. Na, most '75-ben vagyunk... Mert arra gondoltam, hogy akkor talán kiderülne, van-e tehetségem valamihez. Mivel azonban ezt a munkát végeztem, úgy éreztem, hogy nem tud felszínre kerülni az esetleg meglévő tehetségem. Ez persze így nevetséges. A Morganra mondta *Földi Péter*, hogy az igazán tehetséges ember a bányából is kitör, tehát a föld alól is... és a Morgan erre abszolút példa: bányász is volt, és iszonyú „mélyen” volt, de annyira erős volt az elhatározottsága, hogy sikerült. Nyilván, ha nekem akkor azt a fél évet valaki „megszavazza”, kvázi megfinanszírozza, semmiféle produktumot nem tudtam volna létrehozni. A rajzolás, ugye, elmaradt, az íráshoz sem volt érzékem, tehát ott álltam: akkor mit tud az ember csinálni? Mert technikailag még annyira odébb volt, hogy én fényképezőgépet vegyek a kezembe.

– *Mikor kezdődött igazán?*

– Te, ez úgy kezdődött, hogy 1981-ben kerültem a Nógrádi Történeti Múzeumhoz, harmadrangú műszaki embernek és ott volt fotólabor és én érdeklődni kezdtem a *Buda Lacinál*, hogy „hát, itt lehetne képeket csinálni...?”, ő meg mondta: „persze...” Akkor én ezerrel nekiestem, ő adott gépet, anyagot és vadul elkezdtem fotózni.

– *Elkezdted kanalizni azt, ami addig kimaradt?*

– Úgy gondoltam, hogy ez is egy olyan forma, hogy ha tehetséges vagy, annak ki kell derülnie. Akkoriban az anyag még nem számított és naponta vagy húsz harmincszor-negyvenes képet lenagytítottam, mert ebbe akkor az is belefért. Egy idő után aztán szóltam a Lacinak, hogy én be szeretnék menni a Nógrád Megyei Fotóklubba, szervezze már ezt meg nekem. Akkor még képem nem volt kész, de azt mondta, hogy rendben, mindenesetre, amikor az első munkáimat elkészítettem, be sem mertem menni. Akkor még létezett ez a negyedéves pályázat és mindenki mögött volt valamilyen háttér, vagy, ha nem, a Klub biztosított neki anyagot, mert még jutott rá. Ha valakinek volt valamennyi ambíciója, akkoriban kiélhette azt. Én, amikor az első képeimmel elkészültem Budának mondtam, hogy ugyan vigye már be. A zsűrizés úgy zajlott, hogy az összes képet kiszórták középre, összekeverték és a zsűri azt mondta „ez, meg ez, meg ez...” Így nyertem az első díjaimat, ezeken a negyedéves megyei pályázatokon, tehát engem akkor gyorsan fölfedeztek.

– *Mik voltak az első meghatározó témáid?*

– Nem volt ilyen. Azt tudom, hogy embereket nem mertem fotózni.

– *Arra gondoltam, hogy ezzel a '81-es múzeumos váltással elindultál úgymond „kifelé” ebből az élethől. Na most, az első időszak azzal indult, hogy elkezdted habzsolni magát a fényképezést, tehát egyáltalán meglett az, ami hiányzott.*

– Abszolút. De már az is, hogy kimentem ebédelni a Kővárba, az nekem olyan szabadság-élmény volt, mint valakinek, aki Magyarországról először elmehet Párizsba. Az érzés ugyanaz lehetett, mert ezt nem lehet fokozni, vagy benned van, vagy nem ... és én ott kajálhatok. Ez egy hihetetlen dolog volt. Ehhez társultak olyan dolgok, hogy nem kellett piszkos ruhában lennem napi nyolc-kilenc órát. Ezek apró dolgok, de iszonyú nagy élmény valakinek, aki – huszonhat éves voltam akkor – addig munkás volt. És emellett ott volt ez a lehetőség, hogy ha valamivel ki tudom magam fejezni, akkor az a fotó.

– *Nem tudom pontosan beazonosítani az időpontot – még munkáidat ismerve sem –, de utána mégiscsak elkezdted az emberek, az elesettebbek felé fordulni. Nem arra gondolok, hogy ha valaki munkás, vagy mondjuk cigány származású akkor eleve elesett, egyszerűen azok felé, akik nem föltétlenül azt csinálják, amit szeretnének, tehát nem abban a helyzetben vannak, amire predesztinálva volnának. Hogy később elkezdted tanulni, annak mi volt az oka? A kezdeti extatikus lebegésből kijózanodtál és elkezdted úgymond „visszafele” tekinteni azokra, akikkel addig nap mint nap együtt élted az életed?*

– Ezt soha nem gondoltam végig. A múzeumban próbálták nekem megmagyarázni, hogy mi a munkáslét... Nem így direktben, de népművelők, muzeológusok úgy boncolgatták a munkás-öntudatot, hogy én lestem rájuk és azt láttam: ezeknek fogalmuk nincs róla. Nézd, az hogy munkás vagy, az azt jelenti, hogy a munkával töltött idő döntő többségében valakikkel együtt dolgozol, rá vagy szorulva, ő pedig terád, tehát ez egy testvéri közösség. Ha valakivel nem vagy jóban, azzal nem tudsz együtt dolgozni, az „halál...” Más az, hogy munka után a kocsmában kikezdek másokat, akik épp’ nem voltak ott, de ez majdnemhogy járulékos része a közös munkának, az, hogy időnként leszólunk valakit. Mégis, egy sokkal szorosabb együttlétet igényelt az a munka, mint mondjuk a múzeumi. Azt akarom ezzel mondani, hogy bennem nagyon mélyen bennem volt, milyenek ezek az emberek, hogy ők semmivel nem rosszabbak tőlem. Nekem a szüleim is munkásemberek voltak, tehát anyai és apai ágon is paraszti, vagy ahhoz közeli munkát végeztek. Az anyai nagyszüleim vincellérek voltak, ami talán egy fokkal „különb”, mint földet túrni... A lényeg, hogy én nem visszafordultam feléjük, nekem ez természetes közelem volt.

– *Igen, de azt mondtad, hogy az első időben nem mertél embereket fotózni. Tehát az, hogy szakmáddá, hivatásoddá lett mindez, irányított-e mégis feléjük? Mert ezek szerint volt benned dac: ne akarják már neked megmondani, mi a munkáslét.*

– Nyilván, persze. Hogy is mondjam, a frusztráltság az egy alapélmény annak, aki mélyről jön, vagy üzemben dolgozik – nem mondom, persze, hogy mindenkinek –, de valahol mindenkiben benne van az, hogy nem vagy elég jó, nem vitted elég sokra. Először azt gondoltam, hogy ez belőlünk ered, egyáltalán az, hogy mire visszük. Ez nagyon naiv megközelítése a dolgoknak, de én sokáig azt gondoltam, hogy ez ezen múlik és csak nagyon felnőtt fejjel kezdtem a világot másképpen látni. Ilyen szempontból mondjuk a politika sem érintett meg, megmaradtam olyan szinten, amit hallottam tőlem okosabb emberektől. Nyilvánvalóan engem sokkal inkább az a világ érdekelt, ami bennem élt és ami körülvett. Tehát a fotózásnál az első számú szempont, hogy a világnak egy olyan szeletét mutassam meg, amit más nem úgy tud, vagy nem ad egy többletet annak a leképezett dolognak. Ilyen szempontból ezek a fotók nagyon hüen jellemeznek engem, függetlenül attól, hogy esetleg tíz év különbséggel készültek. Arról van szó, hogy ez az én világom – tehát ez egy belső kép kivetülése. Ezt nem én találtam ki, mégis nagyon magaménak érzem, mert ugyanezt próbálok csinálni.

– *Az indulásodat követő időszakot három szakaszra osztanám. Kezdeném azzal, amikor nagy elánnal elkezdted, folytatnám azzal, amikor legintenzívebben foglalkoztál az elesettebb emberekkel és most láttam tőled először olyan kiállítást nemrégiben, amiben teljesen pozitív, jó hangulatú munkák kerültek a falakra. Tehát végre nem látom az elesettséget.*

– Hol láttad te az én fotóimban az elesettséget?

– *Ott, ahol hangsúlyosabban foglalkoztál mondjuk a cigánysággal, vagy olyan művészekkel, akik így vagy úgy, de elesettebbek... Soha nem az úgymond „sztárokat” látjuk a te objektíved előtt.*

– Ez igaz.

– *Vagy csak én magyarázom bele?*

– Nekem ez természetes. Itt mindig az van, ugye, hogy mi jön szembe.

– *Na, de ezek a fiatalok mindig is ott voltak.*

– Nem biztos. Ez jó... maradjunk ennél. Ebből a fajta frusztráltságból nagyon nehezen vetkőzik ki az ember. Tehát, hogy ha jó mélyen vagy – nem azért, mert felülről kerültél oda, hanem onnan jössz –, évek kellene, amíg végül egyenrangúnak érzed magad bizonyos helyzetekben. Nem ezt mondom – mert akkor ez egy beépült kisebbségi érzés –, de nagyon sokszor érzi az ember kevesebbnek magát, amit csak nagyon szívós munkával lehet leküzdeni. Amikor ez sikerül, akkor tudod megcsinálni ezeket a képeket, ezekről a fiatalokról. Négy éve tanítok és először egyáltalán nem ilyen volt a viszonyunk. Egyszerűen most jutottam el az odáig, amikor ez a munka már megy, tehát lehet, hogy itt ezt érzekted: az én görcsösségem eltűnését.

– *Akkor nem erőltetted azt firtatni, hogy ez egy fontos állomás?*

– Iszonyú fontos, persze.

– *Mert ezt nagyon progresszív volt megtapasztalni, hogy végre nem látok árnyékokat.*

– Biztosan így van, de én ezt soha nem vettem észre. Az ember belülről egészen másképpen közelít ezekhez a dolgokhoz.

– *Érdekes, hogy a beszélgetésünk során nem kell műfajt váltanunk a fotó és a film között, pedig eltelt hat-nyolc év a kettő között.*

– Hat év telt el, igen. Tudni kell, hogy a fotózás is egy szakma és ezt talán nem sikerült igazán jól megtanulnom. Nekem sajnos nem voltak mestereim. Ez nem olyan, mint a film, amiben autodidakta módon is sok mindent meg lehet tanulni – lehet persze könyvből is –, de a fotózásnál egy technikai szinten megrekedtem, ezt kell hogy mondjam. Ez nem jelenti azt, hogy a tartalomnak természetesen ki kell ürülnie, erről szó nincs, csak ez megfogott engem. Hat év azért elég nagy idő és az a közeg amiben én forogtam, azok a szemlék, országos rendezvények, ahol kiderült – egyféle zsűri szerint –, hogy mi a jó kép, egy picit lehűtötték a kedélyemet: elment a kedvem a fotózástól.

– *A díjak ellenére is?*

– Én fotózásban nagyon kevés díjat kaptam. Az, hogy helyi szinten „berobbantam” ... viszont, amikor elkezdtem küldözgetni a képeket jobbra-balra, abban az időben talán két díjat nyertem a hat év alatt. Az semmi, tehát először is meg kellett érezni: ez mitől van? Akkor mégsem vagyok ebben tehetséges? Vagy inkább olyan képeket kellene csinálnom, amiket szeret a zsűri?

– *Önértékelési válságba kerültél?*

– Hogyne, persze. Ezen át kell esni.

– *Ez nálad mennyire komoly?*

– Engem elég sok minden rendesen megviselt, tehát én befelé nagyon intenzíven elek meg mindent. Ez egyfajta – ha úgy tetszik – alkotói válságot okozott, amin nyilván túleszi magát az ember, de hogy ez így alakult abba biztosan belejátszott, hogy a múzeumi munkám

továbbra is olyan volt, ami azért frusztrált. Műszaki ügyintézés, jönni-menni... Ez megint nem alkotói munka, messze nem az, megint ott voltam, ahol azelőtt öt-hat évvel. Ismét nem éreztem jól magam a világban.

– *Akkorra megfogalmazódott-e már benned, hogy inkább a bizonytalanabb, de szabaddabb élet?*

– Nem, nem voltam ilyen bátor. Ilyesmi eszembe sem jutott. Ez egy más világ. Család, gyerekek, tehát abban a pillanatban, ahogy a keresetem kiesik, összedől minden. És mi mást csinálhatnék? Semmihez nem értek igazán jól. A fotózás hasonló dolog, mint a versírás – bizonyos szempontból –, tehát nem tudtam azt mondani, hogy napi ötven képet csinállok. Na most, aki arra kényszerül, hogy napi ötvenet megcsináljon az a fotózás szempontjából halott ember.

– *Egyelőre ne kövessük még ezt a szálát. Maradjunk ott, hogy amikor a nyolcvanas években lehetőség nyílt arra, hogy mozgóképet előállíts, ebben mennyire lehetett tetten érni egyfajta országos tápáskodó hangulatot? Olyasmire gondolok, hogy amikor az első számítógépek bejöttek, néhányan azonnal elkezdték azokat képversek alkotására használni. Érezni lehetett-e ebben egyfajta együtt indulás érzést?*

– Ezt magamon nem éreztem. Rájöttem, hogy nehéz kitörési pontot találni – hiszen a napi munkám ugyanúgy elsilányít, mint azelőtt, csak elegánsabb körülmények között – és a fotózás csak pillanatra oldotta ezt az érzést. Tehát volt egy-egy siker, vagy maga az alkotás varázsa... Szóval, *Márai Sándor* mondta: „Csak egyféle szabadság van, az alkotóember akarata, amikor a munkája fölé hajol.” A fotózás ez. Beleteszed a levilágított papírt a hívóba, fölé hajolsz és várod, hogy megjelenjen a kép, és ha az jó, azt abban a szent minutumban tudod. Akkor nem számít, hogy a világ milyen, vagy hogy éppen miről szól bármi is körülötted: most csináltál valamit, ami jó. Ez nagyon rövid idő alatt kiderül. Az érzés is néhány másodperces, azt hiszem, ez a boldogság.

– *Visszatérve erre a közös indulás életérzésre, alig hallok tőled egy-két nevet.*

– Ilyen szempontból én abszolút magányos farkas vagyok. Nem akarok az lenni, de azt érzem, a fényképezésnél is, és a filmnél is, hogy nem találtam igazán a közegemet. A legjobb barátaim sem tudnak ilyen szempontból segíteni, mert egyszerűen egészen más a munkájuk.

– *És ha pusztán az emberi vonatkozást kérdezem?*

– Nem tudom, egyébként nagyon jó a kérdés ... Egy idő után rájöttem, hogy a technika birtoklása nélkül is lehet jó képet csinálni. Nem akarom fölmenteni magam, de vagyok azon a technikai szinten, hogyha exponálok egy jó képet, abból a maximumot kihozom; tehát, ha talál az ember egy jó képet a világban, vagy van benne egy jó kép a világról, akkor nem a technika számít. Akikkel körül voltam véve, az a fajta pályázati rendszer, egy kicsit másról szólt. Az emberek rengeteg fotót látnak és sokszor kiderül, hogy akit húsz évig favorizáltak egy nulla... Ez engem abban erősített, hogy kimaradjak ebből. Ebben van egyfajta keserűség is, hogy nem halmoztam a sikert egyik hónapról a másikra, így szép lassan ki is maradtam ebből. A saját káromon tanultam meg, hogy mikor érdemes egyáltalán gépet a kezembe venni, mikor érdemes elkattintani és mikor jön össze egy olyan anyag, amit érdemes másnak is megmutatni. Nagyon keveset fotózó ember lettem. A másik, hogy hál' Istennek nem kell a fényképezésből élnem, nem szállt el a dolog azzal, hogy félig-meddig hivatásossá váltam és muszáj volna képeket csinálnom. A fotózás nekem így tudott megmaradni szigetnek és ma már akkor veszem elő a gépet, amikor valóban úgy érzem.

– *A mostani munkáid, például a tanítás, nem húgoz ki?*

– Nem, nagyon jól kiegészítik egymást. Mondjuk a videózást mindig munkának tekintetem és abban az a kreatív munka, amikor szerkesztesz. Bármilyen filmet csinálsz, mindig beillesztheted azokat a képeket, amik számodra kedvesek – a hely miatt, ahol a film készült, vagy amiről szólt az egész.

– *Tudnál akkor is filmeket csinálni, ha nagy stábbal kellene együtt dolgoznod?*

– Nagyon remélem, hogy tudnék, nagyon szeretném kipróbálni. Most olvasom éppen *Jancsó Miklós*nak ezt az életrajzi esszéjét, nagyon jó könyv egyébként ... de azt hiszem, nem tudnék operatőr lenni egy stábban. Tehát ne mondja meg a rendező, hogy én mit lássak. Úgy gondolom, rendezni tudnék. Egy videóklip – amit már csináltam – lényegesen kisebb vállalás, de attitűdben ugyanaz: az lesz-e a képen, amit én akarok, vagy nem.

– *Ez egy kicsit vállalt magánynak tűnik...*

– Figyelj, soha nem éreztem azt, hogy én olyan fontos ember lennék, mondjuk ebben a városban, hogy az bárkinek is számít, milyen körülmények között dolgozom. Nem hinném, hogy bárkinek eszébe jutna, hogy a *Kovács Sanyi* mit csinál, vagy mit nem csinál. Nem gondolnám, hogy ez számít. Ez egyébként is zömmel magányos munka.

– *Ha nem szimfonikus zenekarban ülsz, majdnem mindegyik az.*

– Mondjuk ennek van egy olyan része, amikor emberekkel kell dolgozni, még akkor is, ha egyedül vagy, de hát valakivel csak szemben ülsz, valaki csak bekapcsolódik még. Szóval, vannak közösségi részei a filmkészítésnek.

Kovács Bodor Sándor fotója

– *Ha mondjuk húsz ugyanilyen kreativitású emberrel lennél összezárva, akkor lehet, hogy nem is bírnád sokáig?*

– Mivel én még annyira nem „csináltam meg” magam, hogyha egy ilyen helyzet van, ahol adott egy szituáció, amiben le kell forgatni egy jelenetet, akkor én csak akkor játszom, ha az én verzióm is elkészülhet. Az, hogy mások elképzelését megvalósítsam, ez nincs bennem. Erre alkalmatlan vagyok. Hogy az ember ezért lesz-e magányos, azt azért nem tudom, mert ilyen lehetőségem sohasem volt... ezt ma tulajdonképpen ki kell „buliznia” mindenkinek saját magának. Ahhoz szerintem sokkal számottevőbb, vagy közéletibb embernek kell lenni, hogy ez valóban működjön.

– *Miért gondold te is ezt, ami ma tendencia, „hogy én nem számítok...”?*

– Bennem nincs ilyen szempontból keserűség – ha ezt éreztél volna. Isten őrizz, hogy én a meg nem értett művész pózában tetszelegjek. Hogy is mondjam? Nem gondolom, hogy amit per pillanat csinálok az nem fontos, csak a mai viszonyok között ez a fajta munka nem olyan számottevő. Most, amikor pusztulnak a múzeumok, gyakorlatilag nem megoldott az értékmentés, az értékmegőrzés, amihez egyrésztől valahol az én munkám is kapcsolódik. Mert ugye a Cigánydombról csinálni egy filmet az is egy ilyen tevékenység, hogy amit lehet a szellemiekből, azt megmentjük – vagy megmentettem én, így is lehet nevezni. Na most, az hogy nem nagyon figyelnek oda, ez azért nem furcsa, vagy nem lep meg, mert úgy gondolom: hivatalos szinten is megengedett dolog, hogy ami „csak” száz év múlva lesz iszonyú fontos, azokkal a dolgokkal nem törődik annyira a világ, mert éppen olyan gazdasági helyzetben vagyunk.

– *Bosszankodsz, hogy mennyit mindent nem tudsz megmenteni?*

– Inkább szomorú vagyok. Egyfajta rezignáció állandóan uralkodik a hangulatomon. Mit mondjak, a salgói strandtól kezdve, rendkívül fontos személyiségekig kések le, maradok le dolgokról. Biztos ez most csak nekem lenne nagyon fontos, de mélyen hiszek abban, hogy száz év múlva sokat jelentene az utódainknak, akik majd itt élnek, hogy valamit a múltjukból meg tudjanak ragadni. Rengeteg ilyen dolog pusztul a környezetünkben. De nem érzem magam – még egyszer mondom – fontos embernek, tehát inkább szomorúsággal veszem mindezeket tudomásul. Azt sem tudom igazából, hogy kinek kellene leginkább odafigyelni. Kinek a felelőssége az, hogy egy film nem készül el? Értem a kérdéset, de amikor primér szinten van ez egész az élet, vagy a túlélésre játszik mindenki, nem tudom számon lehet-e ezt valakin kérni. Millió ezerszer fontosabb dolog van, amire nincsen megoldás.

– *Ez sokszor nem csak szándékhiány?*

– Nem tudom, de örülök, hogy nem tudom. Örülök, hogy nem látom át: erre van pénz, arra meg nincs, neki adjunk, neki meg ne adjunk.

– *Hogy most pedagógusként is működsz, mit tartasz a legfontosabbnak átadni?*

– A tanítás teljességgel önmagam föl vállalása. Mindent megosztok a tanítványaimmal, kivel többet, kivel kevesebbet – ez attól függ, hogy mennyire fogékony erre –, de mivel abszolút szabad kezem van abban, hogy mit tanítok mozgóképelemzés címszó alatt, próbálom az életet is tanítani nekik, azon a szinten, ahogy én megéltem eddig. Kötelességemnek érzem, hogy megosszam velük minden olyan általam fontosnak vélt tapasztalásomat, amit a munkáim során szereztem.

– *Látod-e annak az igazi „csakazértis”-nek a kimondását, vállalását diákjaidban?*

– Ezzel még nem találkoztam. Keresik a helyüket, ez tény, ilyen szempontból van bennük egy nyitottság. Viszont olyan szinten nem merek beleavatkozni az ő életükbe, hogy az életemet járhatónak, követhetőnek állítsam eléjük. Csak olyasmit próbálok tanítani, amitől úgy érzem, hogy többek lesznek, de nem avatkozom bele a világlátásukba. Nem érzem magam elhivatottnak, hogy nagy ideológiákkal bombázzam őket.

– *Visszamenél még egyszer akármelyik gyárba, ha azon múlna egy nagy lehetőség?*

– Nem tudom beleképzelni magam a lehetőségbe. Lehet, hogy ilyen szempontból kicsit földhözragadt vagyok, de a saját sorsomat annyira hihetetlenül szerencsésnek tartom, hogy nem szívesen mozdulnék ki belőle, még akkor sem, ha bizonyos munkákat nem tudok megcsinálni. Nekem ez most egy álom az álomban. Ha nekem azt mondja valaki, ezelőtt húsz évvel, hogy negyvenöt évesen filmeket forgatsz, és Jeruzsálemben fotózhatsz, akkor hanyatt dobom magam, szóval nem hiszem el. Tehát az, hogy én fotós, filmes legyek az nem volt kódolva a sorsomban, viszont a belső indíttatás olyan nagy, hogy sosem tudnám már abbahagyni – annyira örökérvényű. Ezért nem mennék vissza egy évet sem gyárba dolgozni, nehogy kiessek a filmből. Most érzem úgy magam, hogy van helyem a világban. Itt fut számomra minden szál úgy össze, hogy rendben vagyok magammal. A filmkészítés, persze, a lehetőségek kérdése is: mivel találnak meg téged és te mivel tudod megtalálni a világot? Napi húsz órát is képes vagyok vágni, éppen így napi húsz órát is képes lennék forgatni, ha összejönne egy ilyen lehetőség. Nagyon szeretnék, mondjuk, egy évig New York-ban élni és forgatni, de ezer ilyen pontja van még a világnak.

– *Hallottam egy érdekes sztorit: egy kiránduláson valakit megcsípett egy méh, aki – nem tudni, miért – utána napokig túlzottan érzékeny lett az illatokra és a túl sok inger rettenetesen kiborította. Az impresszióktól megterhelve nem akarsz néha mindent eldobni és belerohanni a világba?*

– Még nem dolgoztam annyit, hogy sok legyen. Még nem telítődtem. Most azt érzem, hogy ha jönne egy kihívás, napokig tudnék folyamatosan dolgozni. Nem szeretek semmit előre fölépíteni, mert az soha nem jön be. Ha valamit elterveztem, az ezerből ezerszer nem jött be, mert a valóságban az a hely, az a személy, az a jelenet nem párosult össze azzal, ami az én gondolataimban működött. Ezért aztán minden ilyesmit levettem és mindig hagyom, hogy akkor és ott megtaláljam, amit keresek. És rendszerint megtalálom.

– *Akkor te szerencsés vagy: ennek a „csípésnek” a széruma, úgy érzem, benned lassan oldódik föl.*

– Remélem, igen, remélem. Fiatalnak is érzem magam, mert egy csomó mindent még nem csináltam meg, tehát semmi olyasmit nem mondhatok, hogy ezen és ezen már túl vagyok. Ebből a szempontból nincsenek megfontolások bennem, szóval az, hogy mit fogok még megcsinálni, az olyan sok mindentől függ.